

Fig. 1. Den gamle kirke set fra sydøst i tiden 1910-18. Det kgl. Bibliotek. – *Blick auf die alte Kirche von Südosten, 1910-18.*

Fig. 2. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1989. – *Südostansicht der Kirche.*

HEJNSVIG KIRKE

SLAVS HERRED

Sognet nævnes første gang i kirkelisten i Ribe Oldemoder (ved midten af 1300'rne), hvor kirken er sat til den laveste afgift på 2 skilling sølv (jfr. s. 1020f.).

1712 blev kirken sammen med Grindsted af kronen solgt til Peder Mulvad, sognepræst i Ringgive.[1] Herefter havde den og Grindsted fælles ejer, bl. a. Gerhard de Lichtenberg til Engelsholm (se altertavle og tvåbenhus),[2] indtil kammerråd Nicolai Duus 1770 overlod den til Thomas Chr. Nielsen Bundsgaard, Grindsted. Han solgte den 1786 til Hans Christoffersen, Vorbasse, og Hans Andersen, Nebel.[3] 1791 blev kirken erhvervet af sognets beboere.[4] Den overgik til selveje o. 1910.

Hejnsvig var indtil 1641 hovedsogn for Grindsted, 1641-1810 *anneks* i samme pastorat.[5] Fra 1810 var sognet anneks til Vorbasse, 1822-32 dog atter til Grindsted. Det blev i 1909 et selvstændigt pastorat, fra 1910 med en filialkirke i Vesterhede (s. 2358).

Den stærkt udvidede kirke, der tidligere lå næsten frit i landskabet, omgives nu af den voksende by på alle sider. Nord og nordvest for kirken ligger præstebolig (arkitekt J. C. Kofoed, sml. Vesterhede kirke) og missionshus, begge fra 1910. *Kirkegården* har bevaret gamle skel mod nord og vest, mens den i flere omgange, første gang i 1919, er udvidet mod øst frem til landevejen, Bredgade, og mod syd. På den yngste, søndre del er på en plæne med de ukendtes grave rejst en kampesten med indskriften »Kendt af Gud«. I øst, nord og vest hegnes kirkegården af en mur fra 1938,[6] af kløvede kampesten fra det gamle dige, afdækket med små runde marksten. Inden for vestdiget er en høj thujahæk; i syd er et plankeværk og et bøgebeplantet jorddige, stensat på ydersiden. Den gamle kirkegård (jfr. fig. 1), der kun svarede til den nuværendes nordvestre del, måltes 1768[7] til 99×54 alen (ca. 62×34 m). De omgivende markstensdiger var 1862[8] to til fire alen tykke. Inden 1896 var i det mindste norddiget blevet afdækket med cement (jfr. fig. 4). På kirkegården findes en del store træer, mest ahorn og seljerøn.

Kirkegårdens *hovedindgang* er som førhen i nord. Den består af køreport og låge, vel fra kirkens ombygning 1918-19, lukket af gråmalede træfløje mellem svære, murede piller, der afsluttes som teglhængte pyramider. »Ligporten« var 1862[8] af fyrretræ. En nymuret port i vest, svarende til den nordre, leder ind fra en nyanlagt parkeringsplads med *ligkapel,* fra 1988.

Det klædelige øst-vest vendte hus (arkitekt Peter B. Villadsen, Grindsted) er hvidtet og tækket med tegl. 1919-88 benyttedes et nu nedlagt kapel under koret.

På matrikelkortet 1818 (fig. 3) ses vest for kirkegården sognets gamle †*skole,* der 1774 var flyttet hertil fra Klink. Skolehuset var rejst på kirkens fortov, og skoleholderen havde tilladelse til at bruge kirkegårdens græsning imod, at han førte tilsyn med kirken og holdt den og messeklæderne rene.[9]

†*Klokkestabel.* Klokken hang 1700 i et gammelt, forfaldent træværk i kirkens vestgavl.[10] 1800 omtales ophænget som »klokkehuset«, og »skuret« derover skulle 1809 repareres.[11] 1841 fik kirkeværgerne tilladelse til at flytte klokken til et »træskur« på kirkegården.[3] Den 1918 nedrevne, fritstående stabel (fig. 4), bygget o. 1867,[12] havde krumme stivere og tjæret bræddetag. Den var placeret nord for kirken, lidt øst for indgangsporten.

BYGNING

Kirken står idag som resultatet af en stor ombygning og udvidelse ved arkitekt Harald Lønborg-Jensen 1918-19. I den nye kirke indgår i østenden resterne af en lille romansk kvaderstenskirke, hvis kor tjener som sakristi, mens det gamle skib er indrettet til kor. Det tilbyggede afsnit er et stort, rummeligt og hvælvet

Fig. 3. Matrikelkort 1:10000. Kopieret af A. E. Møller 1818. – *Katasterkarte, 1818.*

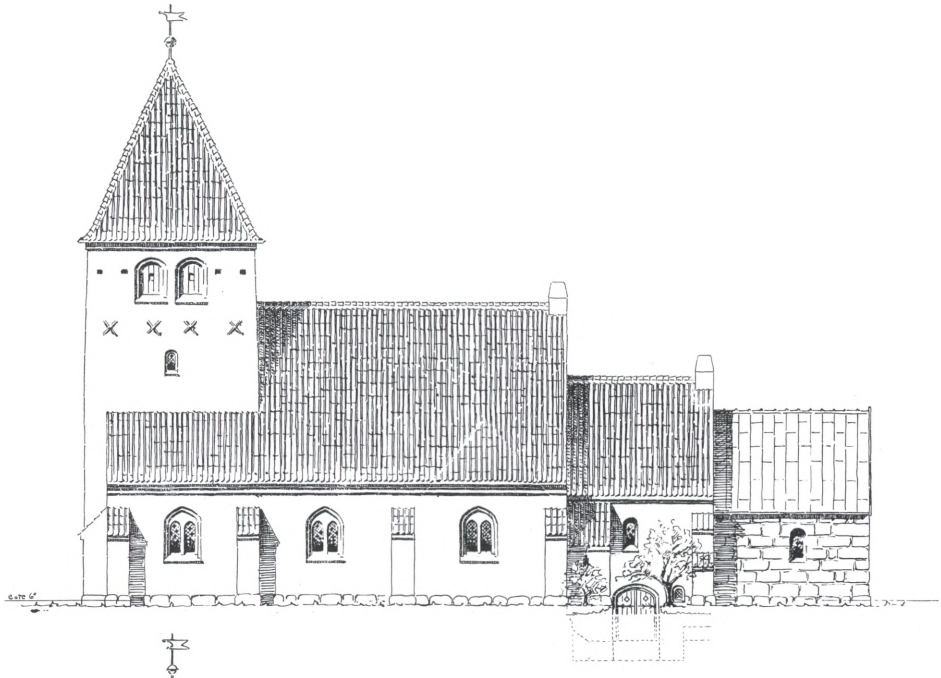
Fig. 4. Den gamle kirke set fra nordvest hen over nordre kirkegårdsdige. Til venstre ses †klokkestablen (s. 2336), nedtaget i forbindelse med kirkens udvidelse 1918-19. Carl Neergaard fot. 1896. – *Blick auf die alte Kirche von Nordwesten über den alten Friedhofswall. Links das †Glockenhaus, abgebaut in Verbindung mit dem Ausbau der Kirche 1918-19.*

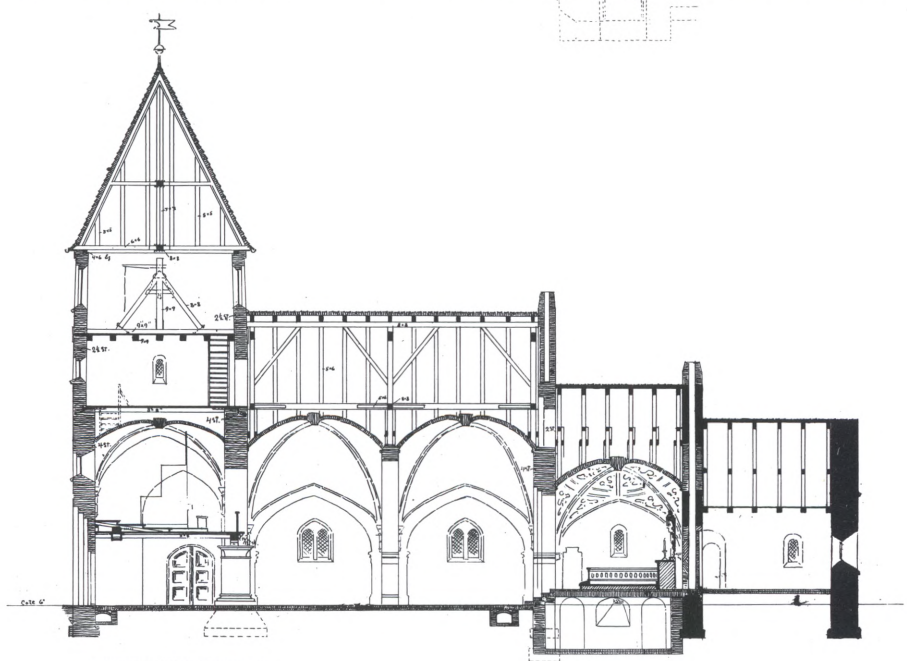
skib med tårn i vest og våbenhus i nord. Den oprindelige kirke var 1856 forlænget i vest og forsynet med et våbenhus foran vestenden. Dette afløste et våbenhus i syd, opført af bindingsværk o. 1750. Orienteringen har nogen afvigelse til nord.

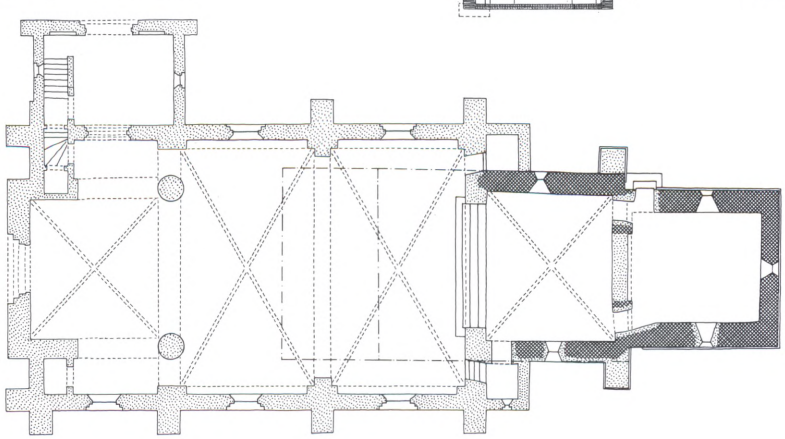
Af den oprindelige, *romanske kirke* er bevaret koret og den østre halvdel af skibet. Kirken, der aldrig fik noget tårn, var vistnok amtets mindste anlæg, kun knap 16 m lang; skibet synes kun at have haft ét vindue i hver langside. Det lave, kvadratiske *kor* er rejst af *granitkvadre* over en skråkantet *sokkel.* I facaderne, der overalt er omsat i forbindelse med gavlens ommuring 1881, er de største formater brugt for neden, og her måler det nederste skifte 55 cm. Indvendig er væggene af rå kampesten.

(†)*Skib.* Af ældre beskrivelser (J. Helms 1874 og F. Uldall 1889) fremgår det, at skibet havde en skråkantsokkel svarende til korets, og at materialerne herover var *rå og kløvet kamp.* Kampestenene kan stadig ses i den bevarede del af nordsiden, mens sydsiden er skalmuret i forbindelse med ombygningen 1918-19. En del sokkelkvadre er brugt under de moderne støttepiller og de små udbygninger mellem den gamle og ny kirke. Kirken har været lav, kun 3,5 m til murkronen. I skibets nordside ses endnu det forhøjede parti i tegl fra 1856: ca. 0,5 m plus en falsgesims. Uldall fandt 1889, at kirken i den grad var ombygget og udvidet, at der kun var levnet få spor af den oprindelige arkitektur. Soklen og de bevarede vinduesdele godtgør dog, at bygningen er opført i den romanske periode.

Vinduer. Af de oprindelige, rundbuede og dobbeltsmigede vinduer er kun bevaret ét, i skibets nordside. Det har monolit overligger og sålbænksten. Gamle vindueskvadre, der fandtes i og omkring kirken, er 1918 brugt ved genskabelsen af korets tre vinduer. Af disse var det østre bevaret indtil gavlens ommuring 1881. En romansk overligger er indmuret i skibets nordside, mens en overligger og en sålbænksten er

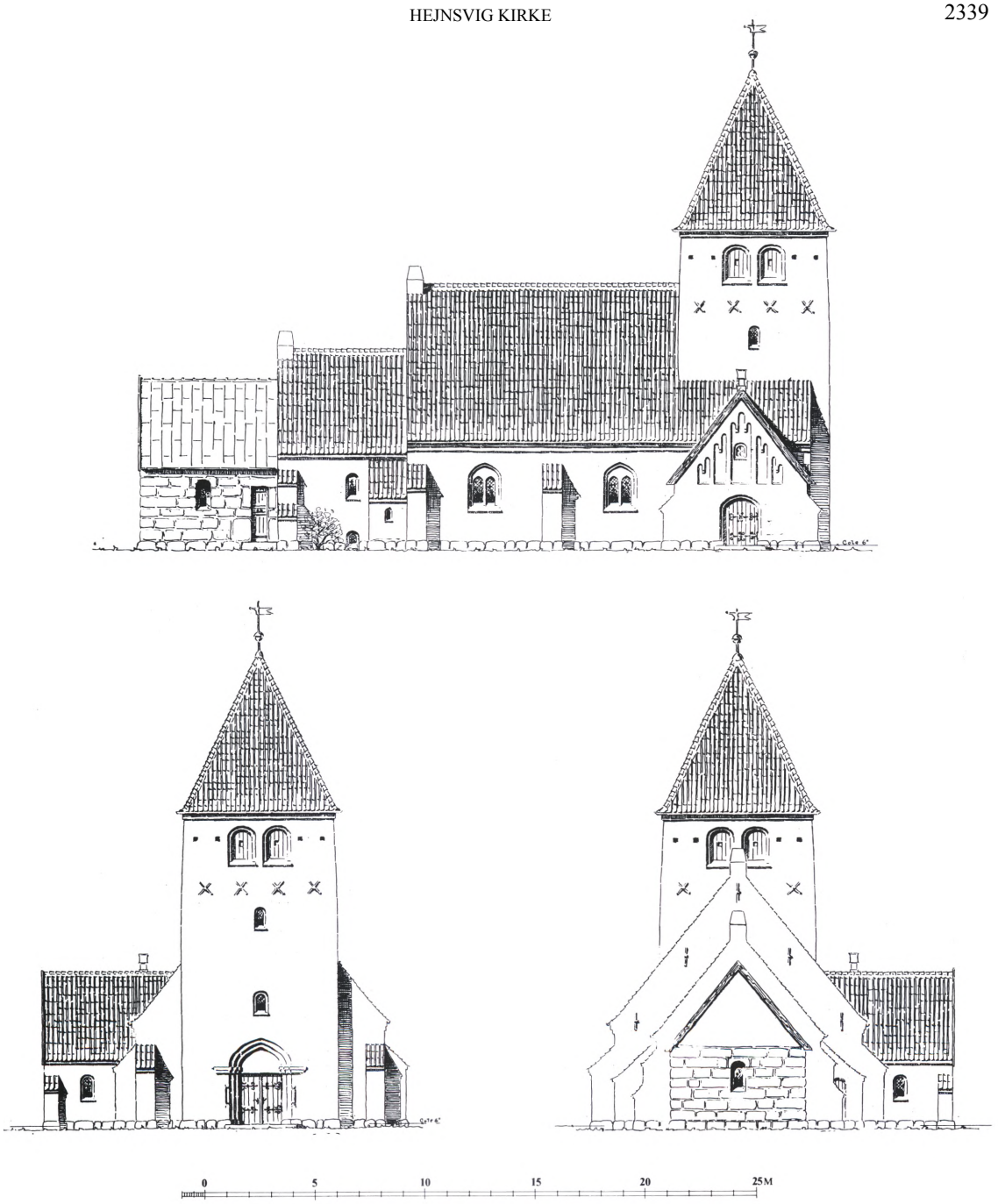

Fig. 5. Opstalter og længdesnit samt grundplan af kirken 1:300. Tegnet af Harald Lønborg-Jensen 1918 og for grundplanens vedkommende af Marianne Nielsen 1991 på grundlag af opmåling af kirkens ældre dele ved Henrik Jacobsen 1986. De stiplede linier (-.-.-) angiver den gamle kirkes udstrækning mod vest, før og efter udvidelsen 1856. – *Aufrisse, Schnitt und Grundriss. Die punktierten Linien zeigen die Ausdehnung der alten Kirche in westlicher Richtung, vor und nach der Erweiterung 1856.*

indsat i nordre kirkegårdsdige, nær indgangen.
- At dømme efter forholdene i 1700'rne er det som nævnt tænkeligt, at skibet kun har haft ét vindue i hver langside.

†*Døre.* Af sammenhængen fremgår det, at skibets norddør var tilmuret inden 1768.[7] I 1700'rne kom man altså ind gennem syddøren til trods for, at kirkegårdens hovedindgang var i norddiget. Ved Uldalls besøg 1889 sås ingen spor af den gamle syddør, der formodentlig er helt forsvundet ved kirkens forlængelse 1856. Døren siges 1768[7] at være 1 3/4 alen bred og næsten 3 alen høj (ca. 1,1×1,8 m). Af den lille tilmurede norddør sås endnu 1889 siderne, der til dels var af højkantstillede, glatte kvadre. Åbningen, som udvendig var ca. 1 m bred, brød soklen. Dørens øvre del var ødelagt ved indsætningen af et firkantet trævindue.

Indtrykket af den oprindelige kirkes *indre* er stærkt sløret af ombygningen 1918, da skibets gulv ved indretningen til kor blev betydeligt forhøjet. Den runde *triumfbue* er sat af krumme kvadre. Buen er tilmuret 1918 og har helt mistet sin styrke efter hævningen af gulvet. I det nuværende sakristi fremtræder åbningen som en niche (fig. 5); vangerne, der ifølge Uldall havde skråkantsokkel, træder frem i forhold til selve buen. Syd for korbuen var triumfmuren gennembrudt af opgangen til prædikestolen. Kirken

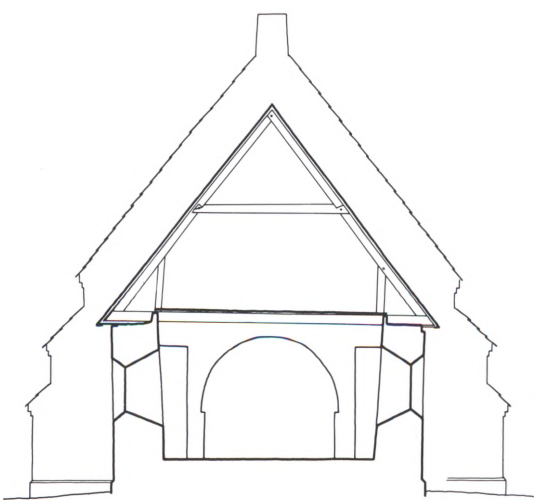

Fig. 6. Tværsnit 1:150 af kor set mod vest. Målt af Henrik Jacobsen 1986, tegnet af Marianne Nielsen 1991. – *Querschnitt von Chor gegen Westen.*

stod med flade †*bjælkelofter.* Heraf er loftet i koret bevaret, idet dog kun en enkelt egebjælke er tilbage; de øvrige er fornyet i fyr.

Ændringer og tilføjelser. Den lille kirke synes ikke at være undergået væsentlige forandringer før forlængelsen 1856. 1768 var kirken stadig tilstrækkelig stor: »(Den) kan, i hvor liden den end er, gerne (nemt) modtage dens menighed«, skriver sognepræst Christopher Sølling til Biskop Bloch; der var ikke brug for et pulpitur.[7] Ved *udvidelsen 1856* blev skibet forlænget ca. 4 meter mod vest og murene forhøjet med godt en halv meter. Udvidelsen blev godkendt af ministeriet 17. marts 1856, og ved provstesynet samme år var arbejdet under udførelse. Muren havde dog ikke den foreskrevne højde, og indgangen, der skulle have været i nord, var lavet i vest, hvorfor våbenhuset følgeligt også måtte opføres her.

Ved ombygningen fik kirken det udseende, som den havde indtil nedrivningen 1918 og som kendes fra ældre fotografier (fig. 1 og fig. 4). Den nybyggede vestende, af små, røde mursten, hvilede på en sokkel af granitkvadre fra den middelalderlige kirkes nedbrudte vestgavl. De forhøjede mure afsluttedes i en profileret gesims, sådan som det stadig ses i den bevarede østende (det nuværende kor). Det teglhængte tag var svagt opskalket. I syd var indsat tre rundbuede støbejernsvinduer, et fjerde var anbragt i nordsidens vestre del. Her var tillige et lille retkantet trævindue. – *Korgavlen* blev 1881[12] muret om fra grunden, vistnok af arkitekt J. Chr. Fussing, Kolding. Gavlspidsen, der kom til at stå i blank mur, blev prydet med en korsblænding (fig. 1), svarende til den bevarede gavl i Vorbasse. Prydelsen forsvandt i forbindelse med en ny ommuring 1918.

Det lille, lave †*våbenhus* (fig. 4) foran vestenden målte ca. 3,1×3,0 m. En rundbuet fløjdør i vest var anbragt i en spidsbuet indfatning. I sidemurene var små, halvcirkulære vinduer, svarende til ét i skibets vestgavl. – Et ældre †*våbenhus* foran syddøren, fra o. 1750, var opført på foranledning af kirkeejeren Gerhard de Lichtenberg. Det var ca. 3,4 m langt og 3,2 m bredt, af bindingsværk muret med røde sten og tækket med tegl.[13]

Fig. 7. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1989. – *Nordostansicht der Kirche.*

Vedligeholdelse. Kirkens tilstand var i ældre tid gennemgående dårlig. 1668 siges det om kirken, at »den står på fald og har selv hjælp behov«.[14] 1684 var tilstanden »hel ynkelig«, og på grund af den store armod kunne der ikke betales kathedratikum.[3] Ved et kirkesyn år 1700 var korgavlen revnet helt igennem. »Loft findes ikke, uden nogle stykker brædder, som ej til noget er dygtigt«.[10] Ifølge sognepræstens indberetning i foråret 1735 var kirken i så dårlig stand, »at den ikke kunne bruges«. Bjælkerne var forrådnede, så sognefolkene ikke kunne sidde tørre, og partiet over den gennembrudte dør mellem kor og prædikestol var revnet. Provsten betegnede dog præstens ordvalg som noget »passioneret« og fandt, at kirken faktisk var brugbar.[15]

Først med senere etatsråd Gerhard de Lichtenbergs overtagelse 1737 blev der sat skik på bygningen, således som det fremgår af sognepræst Claus Haagens takkevers på altertavlen: »Hav evig tegnet tak, Hr. Lichtenberg og Frue / som lægte mur og tag og siret kirkens stue«. 1792, året efter, at beboerne havde købt kirken, trængte den igen til en betydelig reparation.[4] Kirken meldtes 1817 i god stand, men rummet var frem til 1856 så mørkt, at man i vestenden ikke kunne se at læse i en bog.[16] I 1700'rne var der kun to små *vinduer* i sydsiden,[10] ét i koret og ét i skibet.[4] Et retkantet vindue vestligst i nordsiden var formodentlig indsat efter 1817. I *gulvet* lå mursten, hvoraf korets blev erstattet med fliser 1887.

Fig. 8. Indre set mod øst. NE fot. 1989. – *Kircheninneres gegen Osten.*

Tagbeklædning. I 1700'rne var der bly på koret og tegl på skibet, på sydsiden dog lidt bly.

Planer om en ny kirke. Mellem 1801 og 1901 blev befolkningen næsten tredoblet, fra 309 til 896 indbyggere. I kirken opsattes 1876 et pulpitur, men allerede i Tage Jensens tid som præst, 1890-1900, var det vanskeligt at skaffe plads til de mange kirkegængere, hvis antal øgedes som følge af de indremissionske vækkelser. Søndag efter søndag samledes over 300 mennesker i den lille kirke, der af en nabopræst drilagtigt blev kaldt for en fårefold. På sommerdage stod folk på kirkegården og fulgte prædikenen gennem de åbne vinduer.[17] 1901 blev det for første gang noteret i synsprotokollen,[8] at kirken var for lille, og i de følgende år talte man på vilkårlige søndage antallet af kirkegængere for at godtgøre behovet for en ny kirke. 1905 blev planerne om en udbygning dog foreløbig stillet i bero, mens man afventede udgangen på »kirkesagen« i Slavs herred, hvor man i disse år overvejede at opføre flere nye kirker. 1910 indviedes filialkirken i Vesterhede. Hermed lettedes trykket fra sognets vestre del, men med byens udbygning (og de gode indtægter under første verdenskrig?) fremkom igen ønsket om en større kirke.

Kirkens ombygning 1918-19 blev lagt i hænderne på arkitekt Harald Lønborg-Jensen, København, hvis evner da allerede kunne ses i Stenderup, Skovlund og i Bramminge (Gørding hrd.), hvor han havde forestået opførelsen af nye kirker 1909-10 og 1915 (jfr. s. 1593-98). Tegningerne til en ombygning og udvidelse af kirken i Hejnsvig (fig. 5) er dateret juni 1918. Grundstenen[18] blev nedlagt 9. oktober samme år og kirken indviet 23. november 1919.

Fig. 9. Indre set mod vest. NE fot. 1989. – *Innenansicht gegen Westen.*

Lønborg-Jensens hvidkalkede og teglhængte kirke, præget af en egen soliditet og af høj håndværksmæssig kvalitet, gentager flere af de træk, han havde vist i sit tidligere byggeri: de små afsnørede »hjørnebygninger« mellem kor og skib, og det indbyggede tårn, der ligesom i Skovlund hviler på to svære, runde piller og som i det ydre har arkitektens særlige kendemærke: »entasis«, søjlens lette svulmen på midten.

Ved ombygningen af Hejnsvig kirke foregreb Lønborg-Jensen en løsning, der få år senere blev brugt i Grindsted (s. 2236): Den gamle kirkes vestende blev revet ned, koret blev omdannet til sakristi og skibets østende til kor i en ny og større kirke. Som i Grindsted spiller højdeforholdene en betydelig rolle, idet gulvet i koret, det gamle skib, er hævet 0,6 m over skibets gulvniveau. Også gulvet i det nyindrettede sakristi er forhøjet, men ellers er der her kun foretaget mindre ændringer. De romanske vinduesåbninger er som nævnt genskabt under anvendelse af gamle kvadre, og i nordsiden er indsat en *præstedør,* i nyhugget granitindfatning: en rundbuet overligger smykket med hjorte og kantet med en tovsnoning (sml. den middelalderlige præstedør i Fåborg, s. 1753).

Udvendig er teglstensbygningen, der hviler på rejste syldsten, så stærkt pudset, at overfladen kan minde om marksten. Den gennemførte fagdeling er markeret ved lave, teglhængte støttepiller, der forlener bygningen med en egen styrke, understreget af tårnets entasis. I hvert fag er spidsbuede tvillingevinduer i spidsbuede spejle. Herudover er den eneste murprydelse langsidernes falsgesims over en savskiftfrise.

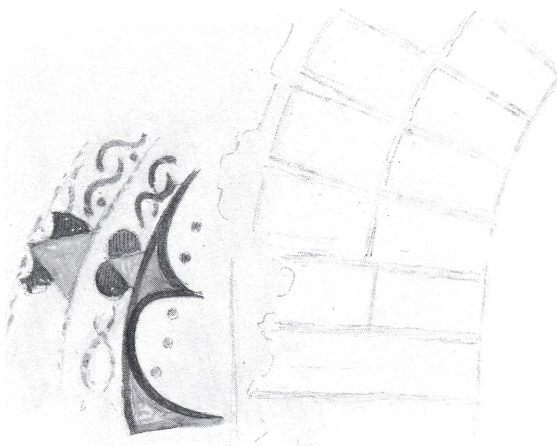

Fig. 10. Detalje af †kalkmalet korudsmykning, sandsynligvis udført o. 1575 (s. 2344). Akvarel af Harald Munk 1919. – *Detail von †Ausmalung im Chor, wohl um 1575. Aquarell 1919.*

Det nye, hævede *kor* dækkes af et »senromansk« krydshvælv med menneskehoveder, vistnok af kridt, som konsoller i hjørnerne, 1,2 m over gulvet. Spinkle rundstave markerer de indhuggede kappers fødselslinier i væggene. Den tilmurede triumfbue danner baggrund for den udflyttede altertavle. Den flankeres af nybrudte åbninger mellem kor og sakristi. Et underliggende †*ligkapel,* med udvendig adgang i syd fra kirkegården, er sløjfet 1990. Et brændselsrum i kælderens nordlige del er omdannet til toilet.

Det brede, nybyggede *skib* med det inkorporerede tårn dækkes af to krydshvælv, hvilende på kraftige, svagt spidsende skjoldbuer og med sjællandsk inspirerede kolonetter i hjørnerne. Også den nye korbue, med profilerede kragbånd, er svagt spidsende. Kragbåndenes svungne profil gentages i skjold- og gjordbuer og er ligeledes benyttet som »kapitæler« i pillerne, som bærer østsiden af tårnet. Deres undersætsige, tunge jugendformer kan lede tanken hen på minoisk arkitektur.

Hovedindgangen i vest, en bred portal i kirkens midtakse, står udvendig med en dobbeltfalset, »maurisk« bue med små prydsøjler. I det daglige kommer man ind i kirken via *våbenhuset* ved tårnets nordside, hvis gavl prydes af blændinger med stigende rundbuer, adskilt af søjler.

Der er adgang til tårnet og orgelpulpituret ad en muret trappe i våbenhuset. Tårnet, der over orgelrummet har to lave stokværk, afsluttes med et svagt svejfet pyramidespir, hvorover der er anbragt en *vindfløj* med opførelsesåret »1918«. Klokkestokværket har otte falsede og fladbuede glamhuller. Som i andre af Lønborg-Jensens kirketårne indgår kraftige jernankre, store sorte kryds, som en bevidst del af arkitekturen.

Den velholdte kirke står hvidkalket ude og inde med undtagelse af kvaderstenene i det romanske kor. Tagene er tækkede med røde vingetegl, kun koret har blytag. I gulvet ligger røde munkesten på fladen.

Opvarmning. En kakkelovn (fig. 22) blev 1891[17] anskaffet på initiativ af sognepræst Tage Jensen og opstillet i den gamle kirkes (skibets) nordøstre hjørne. Lønborg-Jensens kirke fik kalorifer i et lille adskilt rum mellem kor og skib.

†*Kalkmalerier.* Under kirkens ombygning 1918-19 fandtes sparsomme rester af kalkmalerier fra to perioder. De blev undersøgt og til dels aftegnet af kunstmaler Harald Munk, som dog ikke fandt dem bevaringsværdige.

1) O. 1575(?). Af en udsmykning i koret fandtes en søjle og et bueornament i rødt, sort og lyst rødbrunt (fig. 10). Særligt bueornamentet med de s-smykkede borter synes at lægge sig tæt op ad †kalkmalerier nr. 3 i Fåborg kirke (s. 1760). Til udsmykningen hørte formentlig også en uspecificeret vinduesdekoration.

2) 1785(?). På nordvæggen i det oprindelige skib sås det nederste af et indrammet, antagelig firsidet felt med en inskription, der åbenbart sluttede: »Mindebalk 1785«; Munk var dog lidt usikker på årstallets to sidste cifre.

Projekterede kalkmalerier. 1922 udførte kunstmaler Ole Søndergaard fem skitser til en udsmykning af den ombyggede kirke.[19] Forslaget, som ikke synes ledsaget af skriftlige oplysninger, gælder gotisk inspirerede dekorationer i korets hvælving og på skibets piller og buer samt et figurmaleri på triumfvæggens vestside: De tre kors på Golgata flankeret af til venstre høveds-

manden og en soldat, til højre Jomfru Maria, som trøstes af Johannes Evangelisten (fig. 11).

INVENTAR

Oversigt. Skønt kirkerummet i dag står som et resultat af Harald Lønborg-Jensens ombygning 1918-19, er de fleste inventargenstande af ældre dato. Et vievandskar, nu indmuret i våbenhuset, er ligesom fontekummen fra middelalderen, mens den ene klokke er støbt af Henrik Tram i 1547. Prædikestolen, fra 1592, er efter det skårne våben at dømme bekostet af Christen Juel til sognets hovedgård Donslund. Både stolen og den 1918-19 forhøjede altertavle er tilskrevet »Vorbassesnedkeren«. Alterstagerne er skænket 1610, altersølvet af den daværende sognepræst 1739. Fra 1700'rnes første halvdel er også bevaret et dåbsfad af tin, mens de fleste af 1800'rnes nyanskaffelser, først og fremmest stoleværket, er gået tabt. 1918-19 blev alterskranke, stole og pulpitur fornyet, og der anskaffedes lysekroner.

Farvesætning og istandsættelser. Den tidligst omtalte restaurering blev bekostet af Gerhard de Lichtenberg 1740. Den omfattede bl.a. nyudførelse af tavlens malerier ved J. A. Stentzel, som også har signeret altermaleriet i Grindsted kirke. En opmaling af inventaret, sikkert med forudgående reparation, blev udført af en lokal maler, vist Nicolai Kjær, i 1847. I 1900'rnes begyndelse var altertavlen og prædikestolen så ødelagt af råd, at de næsten var opgivet, da de 1909 blev restaureret af Erik Bayer. To af tavlens søjler og det meste af stolens postament er fra denne lejlighed. Bl.a. på grund af fugtigheden i træet mislykkedes Bayers forsøg på at fremdrage den oprindelige staffering, og inventaret står nu med de farver, det har fået ved istandsættelser ved kirkemaler Georg N. Kristiansen 1953 (altertavlen), 1962 (prædikestolen) og 1968 (stoleværk og pulpitur).

Alterbordet er opsat 1918-19 med anvendelse af et fyrretræspanel, udført efter tegning af kunstmaler Erik Bayer 1909;[20] det måler 177×105×98 cm. Kortsiderne har profilindrammede fyldinger, mens langsiden efterligner renæssanceforsiden i Vorbasse (s. 2308). Stafferingen består af gult og brunt på siderne og gråt, brunt og blåt på forsidens rammeværk. Arkadefelterne rummer sort mønster på gyldenbrun bund, mens der i frisen er gylden fraktur på sort bund: »Jeg er livets brød«. Det tidligere †*alterbord,* sandsynligvis af yngre dato,[21] var muret og pudset; forsiden dækkedes af et glat †*panel.*

†*Alterklæder.* 1735 fandtes et meget ringe alterklæde.[13] Et klæde af rød ulden damask, omtalt 1768,[7] blev sammen med de øvrige altertekstiler stjålet ved et natligt indbrud 1773 og året efter erstattet med et nyt.[10] Efter gentagne ønsker fra synet blev et klæde af rødt bomuldsfløjl anskaf-

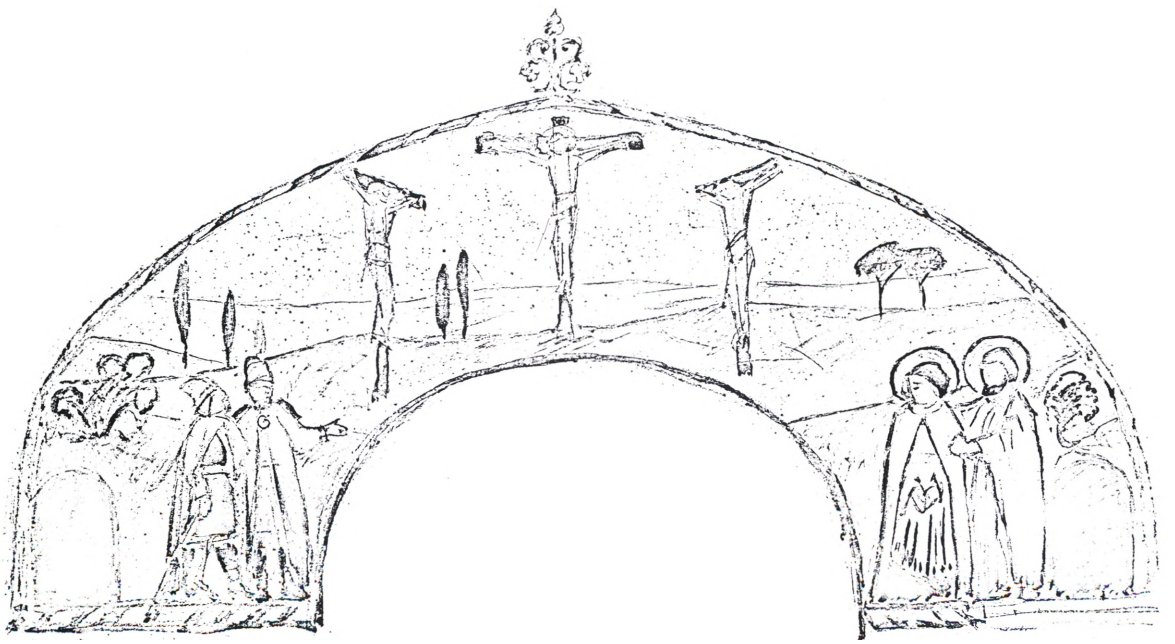

Fig. 11. Korsfæstelsen. Skitse til kalkmaleri på triumfvæggen, udført af Ole Søndergaard 1922 (s. 2344). Efter original i LA Vib. – *Kreuzigung. Skizze zur Wandmalerei auf Triumphwand. Ole Søndergaard 1922.*

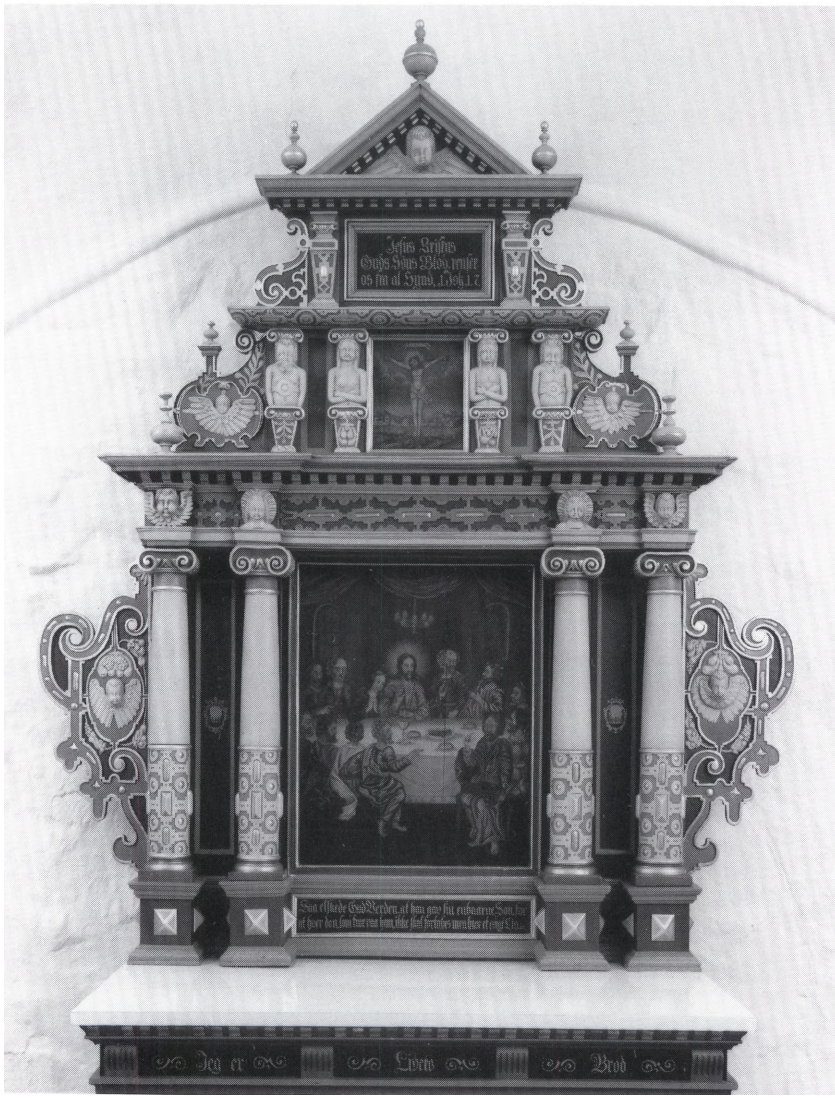

Fig. 12. Altertavle, sikkert udført af den såkaldte Vorbasse-snedker o. 1600. Topstykket, gavlens skrågesimser og topspiret er tilføjet 1918-19 (s. 2346). NE fot. 1989. – *Altarbild, wohl eine Arbeit des sogenannten Vorbasse-Schnitzers. Um 1600. Aufsatz, abgeschrägte Gesimse des Giebels und Spitze sind 1918-19 hinzugefügt.*

fet 1843.[12] 1862 fremhævede synet, at klædet ifølge kirkeloven af 19. febr. 1861 burde være af silkefløjl med guldbrokadekors,[12] men en udskiftning synes først at være sket o. 1889, da det ønskede alterklæde skulle være af mørkerødt plys og smykket med et 18 tommer langt kors af ægte guldbrokade (jfr. fig. 22).[8]

Altertavle (fig. 12), o. 1600, sammen med prædikestolen sikkert udført af »Vorbasse-snedkeren«, jfr. Vorbasse altertavle og prædikestol, s. 2308 og 2313. Tavlen består i dag af et lavt postament, et storstykke med fire søjler, en attika med fire hermer og et topstykke med trekantgavl. Heraf er to af storstykkets søjler med postament og entablement dog udført 1909 til erstatning for to tilsvarende forsvundne,[22] mens topstykket, gavlens skrågesimser og topspiret er føjet til i forbindelse med tavlens opstilling i det nye, højere kor 1918-19.

Postamentets fremspring, med bosser på de tre forreste sider, bærer storstykkets joniske søjler, der har glatte skafter og prydbælter med be-

Fig. 13. Nadveren. Maleri, signeret J. A. Stentzel og ifølge en nu forsvunden indskrift formentlig fra 1740. I altertavlens storfelt, jfr. fig. 12 (s. 2348). NE fot. 1989. – *Das Abendmahl. Gemälde signiert J. A. Stentzel, wohl 1740. Hauptfeld des Altars, vgl. Abb. 12.*

slagværk. Vingerne er smalle, med reliefskåret englehoved under frugtbundt i firpassigt felt. Gesimsen har frise med beslagværk og fremspring med englehoveder (de yderste) og kvindehoveder med glorie(?) (de inderste). Forkrøppet kronliste med store bøjletandsnit. Attikafeltet flankeres af to par hermer, en mandlig og en kvindelig; de har joniske kapitæler og skafter med blade eller frugtbundt under jonisk kapitæl. Vingerne, der udfylder hjørnet mellem attika og storstykke, er dækket af kartouche med reliefskåret englehoved; øverst står et kuglespir. Lidt større spir er placeret over de yderste storsøjler.[23]

Mellem attikaen og det 1918-19 tilføjede topstykke er en oprindelig kvartrundstav med beslagværk. Topstykket har joniske halspilastre og gesims med tandsnit; herpå står to kuglespir hentet fra kvartrundstaven. Et noget større kuglespir udført 1918-19 kroner gavltrekanten.

Stafferingen, for størstedelen fra 1953, består af rødt, rødbrunt og tre nuancer gråt, suppleret

med guld og en smule sølv. Mellem søjleparrene er malet våbener for Bodil Hofgaard, gift med Gerhard de Lichtenberg; det venstre erstattede 1909 et tabt våben for ægtemanden. Indskrifterne i postament- og topfelt er vist fra 1918-19;[24] de står med gylden fraktur på sort bund. I postamentfeitet læses: »Saa elskede Gud verden, at han gav sin enbaarne søn ... Ioh. 3,16«, i topfeltet: »Jesus Kristus Guds søns blod renser os fra al synd. 1. Joh. 1,7«.

Malerierne, af hvilke storfeltets bærer påskriften: »Pincit J. A. Stentzel« (jfr. Grindsted s. 2242), må være udført 1740, da Gerhard de Lichtenberg og hustru ifølge en nu forsvundet indskrift i postamentfeitet lod kirken reparere.[23] De er malet i olie på træ. Storfeltets fremstilling af Nadveren (fig. 13) måler 98×78 cm; det er en lidt kejtet variation af scenen i Grindsted. Rummet er holdt i brunt med røde portierer; Kristus, i færd med at velsigne brødet, er klædt i rødt, mens Judas, en forholdsvis stor figur, der sidder med ryggen mod bordet yderst på bænken til højre, har gul kjortel og grøn kappe. De øvrige apostle er klædt i grønt, brunt, blåt og to nuancer rødt. Maleriet i det nuværende attikafelt, 38 ×30 cm, viser den korsfæstede Kristus på baggrund af en by med hvide mure og røde tagflader.

Altertavlen fandtes 1700 gammeldags og skrøbelig.[10] Den nævnte restaurering, bekostet af Gerhard de Lichtenberg og hustru 1740, omfattede udover malerierne i storfeltet og det nuværende attikafelt en ny, broget staffering. Den er 1768 omtalt af præsten, der også citerer den samtidige indskrift i postamentfeitet: »Hav ævig tegnet tack, Hr. Lichtenberg og frue, / som lægte mur og tag, og ziired kirkens stue. / Hver gang vi gaar her ind, at øse suk og bøn, / vi bede Gud vær din og hele slægtens løn. Cl(aus) Haagen past(or) loc(i) 1740«.[26] Tavlen blev atter malet 1847, ifølge synet af en »landsbymaler«, vist Nicolai Kjær.[3] Den nye forgyldning krævedes allerede året efter gjort om,[12] mens de øvrige farver, 1905 beskrevet som en grel blanding af brunt i flere nuancer, hvidt, blåt og rødt, synes bevaret indtil 1909.[27] Fjernelsen af de to store søjler og den deraf følgende afkortning af postament og gesims har muligvis også fundet sted 1847.

Fig. 14. Alterkalk, 1739, udført af Jørgen Nielsen Brosbøll fra Vejle, på bekostning af sognepræst Claus Hagen og hustru Anna Sabina von Kukelsoms (s. 2349). NE fot. 1989. – *Kelch, 1739. Eine Arbeit von Jørgen Nielsen Brosbøll in Vejle. Eine Stiftung des Pfarrers Claus Hagen und seine Frau Anna Sabina von Kukelsoms.*

En tiltrængt genrestaurering af den brøstfældige og rådne tavle blev udført af E. Bayer og L. Rastrup 1909.[28] Ved denne lejlighed blev de manglende søjler nyudført og tavlen stafferet på grundlag af ældre farvespor, først og fremmest af en bemaling fra samme tid som malerierne og bestående af blåt, gråt, rødt, grønt, violet og gyldent.[29] Søjleskafter og kronliste blev marmoreret. Våbenet for Bodil Hofgaard blev malet op til højre på tavlen og gentaget til venstre, mens der hverken blev rørt ved den fragmentariske indskrift i postamentfeitet eller ved tavlens malerier. Kun få år efter fandtes nye fugtskader på tavlens bagside. Disse synes repareret i forbindelse med forhøjelsen af tavlen og udførelsen af en ny indskrift i postamentfeitet.[30] – I dag fremstår tavlen som resultat af en restaure-

ring ved Georg N. Kristiansen 1953; ved denne lejlighed blev også indskrifter og malerier renset og tavlen befæstiget.

Altersølv, 1739, udført af Jørgen Nielsen Brosbøll, Vejle, jfr. Sneum (s. 1823) og Vorbasse. *Kalken* (fig. 14) er 20,5 cm høj; foden sekstunget med bred fodplade og afsæt af form som en sekstakket stjerne. På en af tungerne er påloddet et støbt krucifiks. Foden er drevet stejlt op mod de konkave skaftled; knoppen er sekstunget med glatte rudebosser, bægeret bredt med profil øverst. På fodpladens overside er graveret kursiv: »Claus Haagen Anna Sabina von Kukelsoms Heinswig Kirckes kalck og disck A(nn)o 1739«. Herefter Brosbølls stempel (Bøje 1982, nr. 6376) og indprikket vægtangivelse: »24 lod ½ q(uin)t«. *Disken,* 12,5 cm i tvm., har graveret cirkelkors på fanen. Under bunden er mestermærke som på kalken og under fanen indprikket vægtangivelse: »5 lod ½ q(uin)t«.

En †*kalk og disk* af tin er nævnt 1700.[10]

Sygesæt, sandsynligvis anskaffet 1909/10,[8] bestående af 10,5 cm høj kalk, disk, 6,5 cm i tvm., og cirkulær oblatæske, 5,7 cm i tvm. Desuden 6 cm høj vinflaske af sølv, kegleformet med skruelåg. Mestermærket, under bunden på kalk og oblatæske, er formet som ruder omkring initialerne NNP(?).

Oblatæske, o. 1960, af sølv, cirkulær med græsk kors på låget, 8 cm i tvm. Sandsynligvis samtidig med og samhørende med *alterkande,* 24 cm høj, med stempel i låget og under bunden: »C. C. Hermann / sterling / Denmark«. – En *oblatæske* af sort porcelæn med guldkors og –kanter, sikkert fra o. 1853,[12] ses sammen med en †*porcelænsskål* på et fotografi af den nylig ombyggede kirkes indre. To *alterkander* af porcelæn, begge sorte med guldkors og –kanter, er formentlig anskaffet o. 1846 og o. 1906.[31]

Alterstager (fig. 15), af sengotisk form,[32] ifølge graveret årstal skænket 1610. 31 cm høje, med profileret fod- og lyseskål samt cylinderskaft med tre linseformede ringe; indridsede linier, lidt forskelligt fordelt på de to stager, markerer profilerne. Stagernes tre fødder er udformet som små ranke løver, der sidder på hver sit flade fodstykke.[33] Nyere torne af træ.[34] Begge lyse-

Fig. 15. Alterstager, skænket af Laurits Sørensen 1610 (s. 2349). NE fot. 1989. – *Altarleuchter, gestiftet von Laurits Sørensen 1610.*

Fig. 16. Detalje af alterstage, jfr. fig. 15 (s. 2349). NE fot. 1989. – *Detail von Altarleuchter, vgl. Abb. 15.*

skåle har navn i graverede versaler: »Lavritz Sørrensøn« (to stavefejl er rettet på den ene skål, jfr. fig. 16); over navnet er kartoucheskjold med de sammenslyngede initialer LS og øverst årstallet 1610.

To syvarmede *stager,* sikkert anskaffet i forbindelse med kirkens ombygning 1918-19. 43 cm høje, såkaldte Nyropstager. – To trearmede *stager,* ifølge graveret fraktur på foden skænket

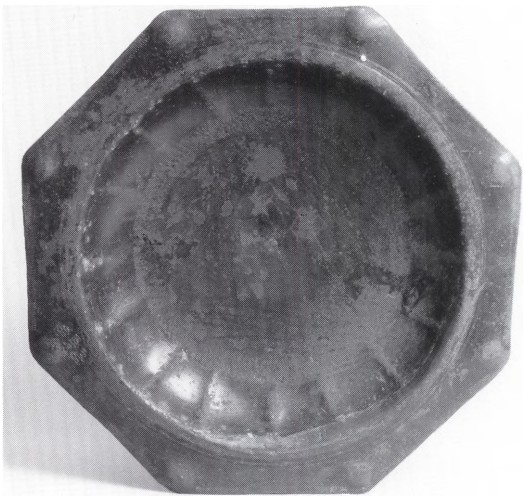

Fig. 17. Dåbsfad af tin, 1700'rne (s. 2350). NE fot. 1989. – *Taufschale, Zinn, 18. Jahrhundert.*

Fig. 18. Ukendte mestermærker under fanen på dåbsfad af tin fra 1700'rne, jfr. fig. 17 (s. 2350). NE fot. 1989. – *Taufschale, Zinn. Unidentifizierte Meisterzeichen unter dem Rand. 18. Jahrhundert. Vgl. Abb. 17.*

af Anne og Niels P. Nielsen 1968.[35] Af messing, 44 cm høje.

Krucifiks, o. 1960, bestående af en 21,5 cm høj figur af bronzeret biskuit på et 53 cm højt teaktræskors. På alterbordet. – Et †*(gips?)krucifiks,* måske anskaffet i anledning af kirkens ombygning, ses på et foto af den nylig ombyggede kirkes indre.

†*Messehagler.* 1700 fandtes ingen messehagel.[10] En hagel af rødt plys med sølvgaloner, oprindelig skænket til Grindsted kirke af Christen Linde til Engelsholm,[7] blev ligesom alterklædet stjålet 1773 og året efter erstattet med en ny.[10] O. 1834 synes efter synets ønske anskaffet en messehagel med sølvtresser,[12] muligvis den 1862 nævnte af samme stof som alterklædet.[36] En messehagel købt for 100 kroner 1913,[8] er muligvis identisk med en eksisterende, ældre hagel.

Alterskranke (jfr. fig. 8), udført efter tegning af H. Lønborg-Jensen 1918-19; halvrund med drejede balustre og for enderne retkantede stolper med kugler foroven. Lakeret med detaljer i rødt, blåt, sort, hvidt og gyldent. Den tidligere †*alterskranke,* med spinkle, drejede balustre, muligvis fra 1700'rnes slutning, var indtil 1875 opstillet tværs over koret.[37] Efter ønske fra synet blev den derefter omdannet, så den fik form af en cirkelbue med centrum en alen fra altret og en diameter på 4½ alen;[38] lågen blev anbragt midtfor (jfr. fig. 22).

Døbefont, bestående af en sandsynligvis middelalderlig kumme af rødlig granit på fod af grå granit fra 1918-19. Kummen, 50 cm høj og 81 cm i tvm., med glatte, øverst næsten lodrette sider, fandtes 1889 delvis muret ind i korbuens nordvange (jfr. fig. 22).[39] At denne placering da var ret ny, antydes af, at den i ældre tid omtalte font tilsyneladende er identisk med vievandskarret, jfr. ndf. Det kan dog være den senest 1766 kasserede kumme, som synet 1846 kræ-vede sat i sømmelig stand og 1882 renset.[12] Ved kirkens ombygning 1918-19 tilføjet en *fod* af form som et omvendt terningkapitæl, med malteserkors flankeret af alfa og omega på den ene side, og opstillet i koret umiddelbart øst for triumfbuens nordvange.

Dåbsfade. 1) (Fig. 17) tidligst nævnt 1768,[7] af tin. Tvm. 30 cm. Den runde fordybning har buklede sider; fanen er ottekantet med knapper på spidserne. Tætstillede takker er ridset langs både fordybningens bund og fanens kant på over- og underside. Under fanen er tre ens stempler (fig. 18), svarende til de uidentificerede mestermærker på et skrin fra Ribe, nu Herning Museum.[40] – 2) Anskaffet 1889,[8] af messing, 63 cm i tvm., glat.

Dåbskande, købt 1893,[8] af messing, 33 cm høj, på rund fod. Glat.

Vievandskar (fig. 25). En kvader, 74 cm lang og 39 cm bred, med en 5 cm dyb, trugformet fordybning, med sikkerhed tidligst nævnt 1889,

Fig. 19. Prædikestol, skåret 1592 på bekostning af Christen Juel til Donslund (s. 2351). NE Fot. 1989. – *Kanzel, geschnitzt auf Kosten des Christen Juel zu Donslund, 1592.*

da den sad i skibets sydside,[21] synes i en årrække at have været indmuret i korets nordvæg og i brug som døbefont. Allerede 1766 nævner præsten, at fonten, som er anbragt i den »store mur - i koret«, ligner et vievandskar,[13] og 1874 fandt J. Helms den meget lille font så godt som forsvundet i korets nordvæg inden for alterskranken, og mente, at denne placering var karakteristisk for vievandskar. 1918-19 indmuret i en niche i våbenhusets nordvæg, vest for indgangsdøren. -

Prædikestolen (fig. 19), med skåret årstal 1592, er ligesom altertavlen tilskrevet den såkaldte Vorbassesnedker (se ovf.).[41] Stolen består siden 1909 af en kurv på fem fag, hvoraf dog kun det øverste af de fire er oprindelige; muret støttestolpe fra 1918-19, da stolen blev opsat i det nye skib.

De fire oprindelige fag adskilles af kannelerede halvsøjler med korintiske kapitæler og prydbælter besat med hjerteformede blade. I de tre første storfelter er arkader med lodret rillede pilastre og bueslag med båndslyng. Det sidste felt har (nyere?) profillister langs de tre øvre sider. Indenfor henholdsvis arkade og profilrammer udfyldes de to første og det sidste felt af nederst akantusslyng, øverst en cirkelmedaljon med et evangelistsymbol omgivet af reliefskåret navn og årstallet 1592: I det første felt en englebuste under »S. Matthevs«, derpå en springende løve under »S. Marcvs« og en liggende okse under »S. Lvcas« (fig. 20). Det tredie felt, sikkert oprindelig i midten med to evangelistsymboler til hver side, rummer et våben for (stjerne-)Juel over et kartoucheskjold med reliefversaler: »Christer/nvs ivlivs / 1592«.[42]

Gesimsfrisens felter har prikket bund og reliefversaler: »Verbvm domini manet in æter[num] (Guds ord varer evindelig)«; den manglende stavelse har stået på et nu (sandsynligvis efter 1768[43]) tabt fag med det fjerde evangelistsymbol. Fremspringende krongesims med store, skråtstillede tandsnit.

Postamentet, for størstedelen fra 1909, efterligner det oprindelige, omend på dette tidspunkt stærkt beskårne †postament; det har fremspring med smalfyldinger og felter med beslagværk. Kurvens femte fag, tilføjet 1909, er af fyrretræ, glat.

Fig. 20. Evangelisten Lukas' symbol, detalje af prædikestol 1592, jfr. fig. 19 (s. 2351). NE fot. 1989. – *Kanzel, 1592. Detail mit Evangelistensymbol, vgl. Abb. 19.*

1918-19 blev stolen opstillet på en muret pille i skibets sydøsthjørne med opgang gennem triumfmuren. Såvel placering som adgangsforhold er overført fra den gamle kirke, hvor stolen dog hvilede på en †egetræsfod (fra 1740?) af form som to skæve keglestubbe samlet om en midterknop.

Stafferingen, fra 1962,[44] domineres af gråt i forskellige nuancer, suppleret med hvidt, rødt og lidt blåt; guld er brugt til bogstaverne i gesimsfelterne og på kartoucheskjoldet, til søjlernes kapitæler og sokler samt til detaljer i bladværk og båndslyng.

Stolen, der 1700 blev betegnet som gammel, brøstfældig og understøttet,[10] synes ligesom altertavlen restaureret 1740.[45] En ny restaurering fulgte 1847, som for tavlens vedkommende foretaget af en lokal maler, formodentlig Nicolai Kjær.[12] 1883 blev stolens gulv udskiftet,[8] et arbejde, som måske har medført den ovf. nævnte beskæring af det oprindelige †postament. 1905 fandtes stolen så rådden, at flere dele, blandt andet faget med Lukassymbolet, mentes fortabt. Istandsættelsen ved E. Bayer 1909 fik rettet op

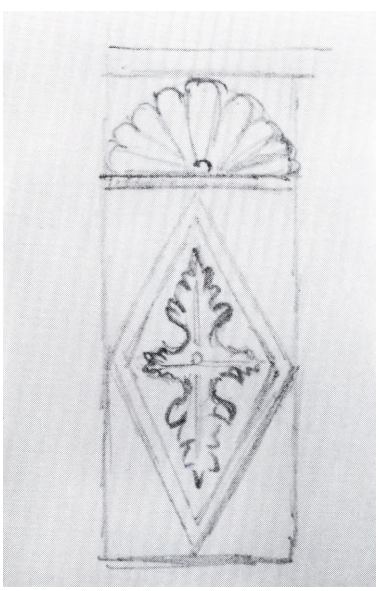

Fig. 21. †Stolegavl med renæssanceudskæringer (s. 2352). Tegning i Chr. Axel Jensens indberetning 1905 i Nationalmuseet. – *†Gestühlswange mit Renaissance-Schnitzwerk. Zeichnung in einem Bericht an das Nationalmuseum 1905.*

på manglerne, omend med fornyelse af flere lister og det meste af postamentet. Forsøget på samtidig at trække den oprindelige staffering frem, lykkedes dog ikke, bl.a. fordi farverne var flydt ud i det rådne træ.

En †*prædikestolshimmel,* anskaffet 1883 for 4,50 krone,[8] og ifølge Chr. Axel Jensen 1905 meget tarvelig, blev fjernet 1909.

Stolestaderne (jfr. fig. 79) er udført efter tegning af H. Lønborg-Jensen 1918-19. De er i renæssancestil (jfr. f.eks. Sigersted, DK. Sorø s. 437), med skråt afskårne hjørner foroven og hulkelet profil, der indrammer et fordybet cirkelfelt med skjold (varierende udformet), over et tværrektangulært felt. Stolene, oprindelig bejdsede med malet beslagværk i det tværrektangulære felt, blev 1968 tilpasset det øvrige inventars farver, idet profilerne blev malet i rødt, blåt, hvidt og sort. – Seks topstykker fra sikkert samtidige (†)*stole,* af renæssanceform med side- og topspir er henlagt på tårnets mellemstokværk.

Af ældre (†)*stole,* hvoraf en del blev solgt på en auktion efter kirkens ombygning,[46] kendes to sæt, hvoraf det ældste blev suppleret ved kirkens udvidelse 1856. 1) Kirkens ældste stoleværk, ifølge skitse af Chr. Axel Jensen 1905 i egnens ungrenæssanceformer med halvroset over ruder med firblad (fig. 21), fandtes 1700 gammelt og ganske brøstfældigt.[10] Ligesom altertavlen og prædikestolen blev det sikkert restaureret på Gerhard de Lichtenbergs bekostning 1740,[47] og kan ved denne lejlighed være blevet malet ud imod gangen, et arbejde, som ifølge præsteindberetningen 1768 blev udført af bonden Niels Jørgensen af Gildbjerg. 1768 fandtes 14 mandsstole med hver 4-5 pladser og 15 kvindestole, hvoraf 10 med hver 4-5 pladser stod i skibet og 5 med hver 3 pladser i koret.[7] 1852 krævede synet stolene i koret indrettet på en anden måde eller helst fjernet for at få mere plads ved altret,[12] men 1862 stod der stadig »nogle stole« i koret. Efter kirkens udvidelse seks år forinden rummede skibet nu 18 mands- og 19 kvindestole.[8] Heraf var de gamle rettet ind efter de nye. 2) Efter gentagne ønsker fra synet blev samtlige stole o. 1892 fornyet; de nye (fig. 22) ialt 29 stader af

Fig. 22. Indre set mod øst o. 1900. Poulsen, Vejen, fot. – *Innenansicht gegen Osten, um 1900.*

samme form som stolene i Vorbasse kirkes tårn, blev egetræsmalede.[8]

En †*skriftestol* med indskrift »(sognepræst) Hr. Mads Harbo 1627« og muligvis spir[48] fandtes allerede 1700 gammel og brøstfældig.[10] 1840 krævede synet den utilbørligt tildækkede præstestol udstyret med et nyt klæde.[12] Stolen synes ligesom det øvrige inventar malet 1847, mens det samtidige ønske om at få den væk fra altret åbenbart ikke blev opfyldt; 1862 stod den i al fald i korets nordside.[12] 1890 erstattedes den af en †*armstol.*

Degnestol (jfr. fig. 8), udført efter tegning af H. Lønborg-Jensen 1918-19. Renæssancestil med småspir, staffering svarende til stolestadernes. I skibets nordøsthjørne.

En †*degnestol* med indskriften »Ephanus Thomæ (Ebbe Thomsen)«[49] fik betegnelsen gammel allerede 1700.[10] Stolen, der blev malet 1847,[12] stod i korets sydside 1862 og var muligvis flyttet til korbuen 1910.[8] Ifølge John Møller forsvundet før 1914.[3]

Pengeblok (fig. 24), o. 1800, 30 cm høj, 20,5 cm bred og 18 cm dyb. En cirkulær jernplade med pengeslids er indfældet i låget, der har profil på forkanten. Lågen, umiddelbart herunder, er fastgjort med to hængsler på et vinkelbøjet jernbånd langs underkanten og sikret af et bredt hængselbånd, der lukker over øsken på den ene side. Lyst grålmalet. 1862 i skibet nær ved døren,[8] nu i sakristiet.

To *pengebøsser* anskaffet efter 1962,[8] af egetræ, den ene med påskriften »Ydre Mission«, er ophængt i våbenhuset.

En †*klingpung* af jern med tre rasleringe fandtes endnu 1905.[50]

†*Dørfløj* af cg med jernbeslag, 1 3/4 alen bred og næsten 3 alen høj, nævnt 1768.[7]

Pulpitur (fig. 9), udført efter tegning af H. Lønborg-Jensen, ændret 1972, jfr. orgel. Med

Fig. 23. Klokke, støbt af Henrik Tram 1547 (s. 2355). NE fot. 1990. – *Glocke, gegossen von Henrik Tram, 1547.*

fyldinger adskilt ved pilastre, hvorover buede fremspring. Kronliste med tandsnit. Bejdset med detaljer i blåt, rødt, gyldent og sølv.

Et †*pulpitur,* opsat 1876,[12] 9 3/4 alen langt og 5 3/4 alen bredt, med plads til fem bænke (60 personer) var ifølge synet 1910 ikke stort nok, men meget generende for luften i rummet. 1914 blev der opstillet stolper under pulpituret.[8]

Orgel, 1972, med 10 stemmer, to manualer og pedal, bygget af P. Bruhn, Årslev. Tegnet af Rolf Graae. Disposition: Manual I: Spidsgamba 8', Principal 4', Blokfløjte 2', Mixtur II-III. Manual II: Gedakt 8', Rørfløjte 4', Principal 2', Quint 1 1/3'; tremulant, svelle. Pedal: Subbas 16', Principal 8'. I vestpulpiturets sydside. Instrumentets tre værker er placeret i hvert sit hus: forrest manual I, udformet som rygpositiv med prospektpiber af tinlegering og indfældet i pulpiturbrystningen; bag dette det centrale orgelhus, rummende spillebordet samt manual II, der har åben pibeopstilling bag trinbetjente facadedøre. Bagest pedalværket, opstillet bag en tremmefacade. Orgelhusene er udført i ubehandlet eg. †*Harmonium,* 1890, fra København.[8] †*Orgel,* 1919,[17] med seks stemmer, oktavkoppel og svelle, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen. 1953 omdisponeret af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby. Oprindelig disposition: Bordun 16', Principal 8', Gedakt 8', Salicional 8', Æoline 8', Fløjte 4'; oktavkoppel, svelle. 1953 udskiftedes Salicional 8' og Æoline 8' med Quint 2 2/3' og Oktav 2'.[51] Pneumatisk aktion, bælgventillade. Historiserende facade, tegnet af H. Lønborg-Jensen. De tre rektangulære pibefelter, sidevingerne og topstykkerne har akantus-lignende udskæringer, sidevingerne og topstykkerne prydes af opsatser med kugler, og hovedfeltets topstykke krones af Christian X.s navnetræk. Træværket er polykromt stafferet. På vestpulpituret. Facaden opbevares nu på tårnets mellemstokværk.

Fem *salmenummertavler,* o. 1962, med tandsnitsmykket gesims; de fire, 80×60 cm, har søm til tal af sort metal, en, 65×60 cm, desuden metalversaler »Dåb« og »Nadver«. Hvidmalede. – Fem[32] ældre tavler (jfr. fig. 22), malet med tavlelak og beregnet til påførsel af numre med kridt er henlagt på pulpituret. – Fra et uvist antal †*salmenummertavler* med trekanttopstykker og riller til tal på skydebrikker,[53] sikkert anskaffet i forbindelse med kirkens ombygning, er bevaret en del talbrikker.

To *præsterækketavler,* 1918-19, 79×154 cm, med halvbaluster i midten og glat ramme med profil inderst; de er bejdsede med detaljer i rødt, blåt og sort og påskrifter (overskrifter og navne) i hvid fraktur. På skibets vestvæg på hver sin side af døren til tårnrummet (fig. 9).

Maleri, signeret »HH 1919« i nederste højre hjørne, lysmål 29,5×46,5 cm. Motivet, kirken før nedrivningen, er holdt i klare farver. Samtidig, forgyldt ramme. I sakristiet.

To ens *lysekroner,* sandsynligvis anskaffet 1918-19. Otte store og otte små lysearme samt øverst otte prydarme af facon som klokkeblomster udgår fra det stærkt leddelte skaft; hængekuglen har vulst på midten. Ophængt i sorte

jernstange med forgyldte kugler i skibets første og andet fag.

Kirkeskib, anskaffet o. 1959,[54] navnløs fuldrigger med dækshuse, redningsbåde og ankre. Skroget er hvidt med to forgyldte striber og metalgrå ræling, bunden lysegrøn. Blankskrabede master, hvide mærs samt blankskrabede og hvide ræer. Ophængt mellem lysekronerne.

Klokker. 1) (Fig. 23) 1547, støbt af Henrik Tram.[55] Tvm. 60 cm. Om halsen latinsk indskrift med reliefversaler (flere spejlvendte) i to linier adskilt ved relieflister: »Verbvm domini manet in eternvm / MDXLVII Magister Henricvs Tram (Guds ord varer i evighed. 1547. Mester Henrik Tram)«. På slagkanten relieflister. Ophængt i slyngebom. Før kirkens ombygning 1918-19 i en klokkestabel på kirkegården, jfr. s. 2336. – 2) »Støbt af B. Løw & Søn København 1919« ifølge indskrift i reliefversaler flankeret af relieflister om halsen. Tvm 80 cm. På legemet reliefversaler: »Kommer thi alle ting ere beredte« og cirkelmedaljon med Kristusmonogram mellem alfa og omega, på slagkanten relieflister. Ophængt i slyngebom.

Klokkestol, 1918-19, af fyr, med et sæt skråstivere.

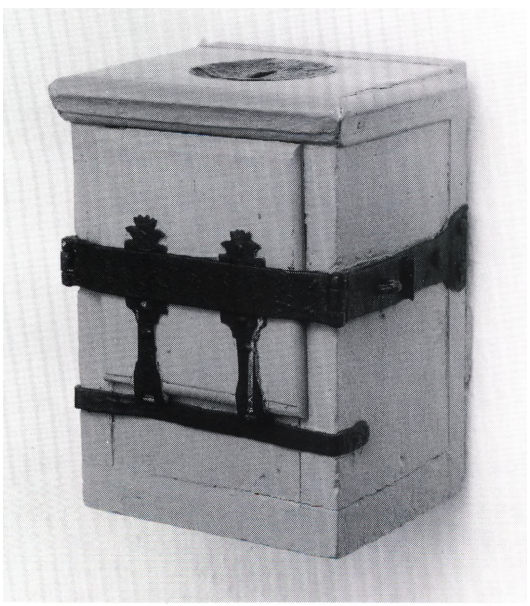

Fig. 24. Pengeblok, o. 1800 (s. 2353). NE fot. 1989. – *Opferstock, um 1800.*

†*Gravminder.* Et ikke nærmere angivet antal udaterede ligsten og gravtræer på kirkegården er nævnt 1768.[7]

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s. 50f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 54f. Endvidere er benyttet:

Ved embedet. Synsprotokol 1862ff.

NM2. Håndskrifter. F. Uldall: Om de danske landsbykirker, VII, 1889, s. 95-98. *Indberetninger.* J. Helms 1974 (bygning, inventar), Chr. Axel Jensen 1905 (inventar), Erik Bayer 1908 (prædikestol), Chr. Axel Jensen 1910 (altertavle og prædikestol), Harald Munk 1918 (kalkmalerier), Georg N. Kristiansen 1952 og 1953 (altertavle), samme 1961 og 1962 (prædikestol).

Tegninger og opmålinger. NM2. Akvareller af kalkmalerier ved Harald Munk 1918. Forslag til kirkens ombygning. Planer, facader og snit, ved Harald Lønborg-Jensen 1918. *LA Vib.* Forslag til kalkmalet dekoration ved Ole Søndergaard 1922 (PIT 1090-1 1914-22).

Litteratur. O. Nielsen: Historiske Efterretninger om Slavs Herred, 1868, s. 61. John M. Møller: Historiske Oplysninger om Slaugs Herred, Kolding 1914, s. 205-10. Gunnar Haunstrup: Hejnsvig kirke, i Egnsbogen Grindsted/Billund 1983, s. 11-16.

Historisk indledning ved Michael H. Gelting, bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, kalkmalerier og inventar ved Ulla Kjær, orgler ved Ole Olesen og kirkeskib samt gravminder ved Vibeke Andersson Møller. Redaktionen afsluttet juni 1991.

[1] Kronens Skøder III, 471. -

[2] Jfr. den historiske indledning til Grindsted, s. 2225. -

[3] John M. Møller: Historiske Oplysninger om Slaugs Herred, Kolding 1914, s. 205-10. -

[4] LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1788-92 (C4.190). -

[5] KancBrevb. 10. jan 1641. -

[6] Ifølge en indskrifttavle, indfældet i et romansk vindue i norddiget, blev diget »ombygget 1938«. -

[7] Sognepræst Christopher Søllings indberetning 1768. LA Vib. Ribe bispearkiv. Præsteindberetninger til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4.775), udgivet i: Pastor Søllings indberetning om Grindsted og Hejnsvig sogn år 1768, forlaget Heureka, Tofterup 1982. -

[8] Synsprotokol 1862-1988. -

[9] John M. Møller: Historiske Oplysninger om Slaugs Herred, Kolding 1914, s. 323. -

[10] LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1696-1775 (C 4.189). -

[11] LA Vib. Ribe bispearkiv. Præstegårds- og kirkesyn 1798-1810 (C 4.705-8).

[12] LA Vib. Ribe amts østre provsti. Synsprotokol for Anst m. fl. hrdr. 1829-91 (C 4.4-9).

[13] Sognepræst Claus Hagens indberetning 1766. LA Vib. Ribe bispearkiv. Præsteindberetninger til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4.775).

[14] Kirken kunne ikke betale studieskat.

[15] LA Vib. Ribe bispearkiv. Jerlev-Slavs herreder 1542-1778 (C 4.54). -

[16] LA Vib. Ribe stiftprovsti og købstadsprovsti. Synsprotokol 1813-28 (C 36A.13). -

[17] Gunnar Haunstrup: Hejnsvig kirke, i Egnsbogen Grindsted/Billund 1983, s. 11-16. -

[18] Grundstensdokumentet lyder: »I Aaret 1918 efter vor Herres Jesu Kristi Fødsel d. 9. Oktober i Verdenskrigens 5. Aar i Hans Majestæt Kong Christian d. X.s 7. Regeringsaar, da Thorvald Paulsen var Kirkeminister, Gabriel Koch Biskop i Ribe, Chr. Gad provst i Slaugs Herred og Johannes Larsen Sognepræst i Hejnsvig Sogn, og da P. Pedersen var Kirkebylærer og N. Rosby, Lærer i Gilbjerg, var Kirkesanger, nedlagde Sognepræst Johannes Larsen Grundstenen til denne Kirke i Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn« (Jfr. Gunnar Haunstrup, note 17). -

[19] Fotokopier på NM efter original i LA Vib. -

[20] Jfr. brev fra kirkens værger til Nationalmuseet 5. febr. 1910. Ifølge indb. af Chr. Axel Jensen 1910 havde kirken 1909 bekostet et helt nyt alterbordspanel. -

[21] Jfr. F. Uldall: Om de danske landsbykirker, VII, 1891, s. 98. -

[22] Før istandsættelsen manglede de to yderste søjler, men da kapitælerne på de to inderste havde hver sin størrelse, er de to oprindelige søjler samlet mod syd og to nyskårne, tilsvarende varierede, anbragt mod nord. -

Fig. 25. Vievandskar, siden 1918-19 indmuret i niche i våbenhusets nordmur (s. 2350). NE fot. 1989. – *Weihwasserbecken. Seit 1918-19 in einer Nische in nördlicher Vorhauswand vermauert.*

[23] Disse to spir erstattede 1909 et par meget plumt skårne af yngre dato, jfr. fig. 22, hvor der til gengæld ses drejede spir (de nu på kronlisten anbragte?) under de yderste gesimsfremspring.

[24] Ved restaureringen 1909 blev der således ikke rørt ved postamentfeltets ældre, fragmentariske indskrift, jfr. ndf. Den nuværende indskrift har samme karakter som den inskription, der 1919 blev malet i det nye topfelt, jfr. »Kirkejubilæum i Hejnsvig«, artikel i Kolding Folkeblad 19. nov. 1969.

[25] Årstallet 1740 er nævnt i DaAtlas og af sp. C. Sølling 1768, jfr. note 7. 1905 læste Chr. Axel Jensen dog det da fragmentariske årstal som 1747.

[26] Jfr. note 7. Ifølge Chr. Axel Jensen 1905 er den da meget fragmentariske inskription udført i skriveskrift; navnene med store skønskrift(?)bogstaver. I stedet for »slægtens løn« har Jensen »himmels løn«.

[27] Dele af tavlen kan dog være malet op i 1800'rnes sidste del. 1862 krævedes tavlen således restaureret med lidt maling, jfr. note 8. Våbenerne, der på fotografiet fra o. 1900 (fig. 22) er skjult af ranker, er desuden nævnt af Jacob Helms 1874.

[28] Jfr. signaturen »Rastrup 1909« i sortmalet skriveskrift bag på søndre sidevinge.

[29] Den nye staffering blev lagt oven på de efter Bayers mening kendelige spor af farverne fra 1700'rne. 1953 mentes Bayers staffering dog snarest baseret på en blanding af farver fra o. 1600 og o. 1740, og da der desuden kun var få spor af de oprindelige, var der ingen basis for at forsøge en restaurering.

[30] Utilfredsheden med Bayers arbejde var dog så stor, at kunstmaler Ole Søndergaard 1912 havde foretaget et par rettelser.

[31] Jfr. note 8 og 12. Kun en enkelt alterkande er nævnt i inventariet 1910.

[32] Jfr. stager i Billum (s. 1092) og Tilst (DK. Århus s. 1580), samt særlig for føddernes vedkommende, Årre (s. 1790). -

[33] En af løverne manglede 1700, jfr. note 10. -

[34] Fornyelsen af tornene skete muligvis 1953, da stagerne ifølge kirkens regnskab blev forandret af S. C. Kjær (note 8). -

[35] Indskriften er påført efter synets ønske 1977, jfr. note 8. -

[36] Jfr. note 8. I det 1862 optagne syn fremhæves, at messehaglen ifølge kirkeloven af 19. febr. 1861 bør være af rødt silkefløjl med guldbrokadekors. -

[37] Jfr. indb. af Helms 1874. -

[38] Jfr. note 8 og 12. Arbejdet blev foretaget af Niels Eskildsen. -

[39] Jfr. note 21 og inventarium 1910 (note 8). -

[40] P. Halkiær Kristensen: Danske tinmærker, 1983, s. 107. -

[41] Stolen repræsenterer dog åbenbart en lidt ældre fase. Med sine akantusomgivne evangelistmedaljoner synes den snarest at forbinde »Vorbassesnedkeren«s -

arbejder med ældre værker som stoleværket i Vester Starup og prædikestolen i Hostrup, begge tilsyneladende signeret »TS« eller »ITS« (s. 1670 og 2048). -

[42] Christen Tuel eiede sognets hovedgård Donslund til sin død 1608. -

[43] Ifølge sognepræst Christopher Sølling, jfr. note 7, havde prædikestolen endnu på dette tidspunkt sin fulde indskrift. -

[44] Før istandsættelsen 1909, jfr. ndf., mente restauratør, at gamle farver tydeligt kunne påvises. Da stolens træ var meget stærkt råddent, viste opgaven sig dog så vanskelig, at flere perioders farver blev blandet sammen til en ufrivilligt fri staffering. 1962 blev den væsentligste opgave følgelig at bringe stolens farver i harmoni med altertavlens. -

[45] DaAtlas s. 975f. og korrespondance i forbindelse med stolens restaurering 1909, NM2. -

[46] I regnskabet 1922 anføres 93 kroner, indkommet ved salg af gamle stole, jfr. note 8. -

[47] DaAtlas s. 975f. -

[48] 1889 krævedes »det opstående« på præstens stol fjernet, jfr. note 12. -

[49] O. Nielsen: Historiske Efterretninger om Slavs Herred. 1868. -

[50] Jfr. indb. af Chr. Axel Jensen. Klingpungen er ligeledes nævnt af John M. Møller 1914 (note 3). -

[51] Th. Frobenius & Sønners arkiv. -

[52] 1910 fandtes seks nummertavler, jfr. note 8. -

[53] Jfr. fotografi fra 1961 i NM. -

[54] Jfr. korrespondance i NM. Skibet er nævnt i inventariet 1962, jfr. note 8. -

[55] Nyrop: Kirkeklokker s. 99f. Tram, der var virksom 1546-73, synes at have arbejdet over det meste af Jylland og Fyn, jfr. Hammel, DK. Århus s. 3468. -